

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Փոքր Ասիոյ Արգեոս շնոր (Էրմիէշ տաղը) :

Հայաստանի բարձրաւանդակէն երկու լեռներու շղթաներ կու գան կ'իջնան փոքր Ղսիոյ դաշտերուն գեղեցիկ ելէէջներ տալու, ասոնցմէ մէկը կը կոչուի Ղնտիտաւրոս որ Լսիրատայ քովերը կը ձգուի, ու միւսն ալ կ'ըսուի Պարխար (Չըլտըր) որ Պոնտոսի ակունքներուն վրայ սե սե կեցած կը նայի : Լսս երկու լեռները (Սեբաստիոյ, Թափագոս և Լեւսարիոյ մէջ) իրարու հետ կապող գեղեցիկ լեռը կը կոչուի Ղրգէոս կամ Լսրճիէշ, որուն հարաւոյ կողմանէն կը տնկուի սեպ ու բարձրածայր Ղլաս տաղըն, ու ոտքին վրան ալ կը զուարթանայ Լեւսարիա՝ իր համանուն վիճակին գլխաւոր քաղաքը : Իր միապաղաղ ժայռերը, որոնք շիփ շիտակ կենդրոնին ու հիմանը վրայ կը բարձրանան, գօտիի և խարսխի տեղ կը ծառայեն իրեն, այնպէս որ լեռը 70 փարսախ քառակուսի մեղր մակերևոյթ ունի : Դէպ 'ի հիւսիս իր սահմանը խիստ քիչ է, որովհետև Լեւսարիոյ դաշտը 1048 մեղր տարածութիւն ունի : Իսկ արևմտեան կողմէն չորս քովը նեղ բայց խորունկ ու դժուարանցանելի ձորերով, որոնց մէջ Եանադէրլանդ կոչուածը շատ նշանաւոր է : աս ձորերը ընդհանրապէս լեռնէն սկսելով 1500 մեղր բարձրութիւն ունին, հոս է Պաշքոնէ գեղը, որն որ Լսրճիէշի արևմտեան գօտիներուն բարձրութեանն ու կոնոններուն մօտիկ է, ծովէն 1507 մեղր բարձր : Հարաւային կողմն հիւսիսայինին պէս է, հորիզոնական դաշտ մը ունի քովը որն որ Լսվէրէք գեղէն ալ 1225 մեղր բարձր ըլլալով, լայն ու բարձր կոնոններով կը տարածուի նոյն գեղէն ինչուան պազալդ բլուրները, զորոնք հարաւէն Լսրճիէշի խարսխը կրնանք սեպել :

“Պազաքաքաղաքը (Մշէ, Մաթաէ, ըստ Լսրէնացոյն) Լսսեբիա կը կո-

չուի, կ'ըսէ Ստրաբոն, Լսրգէոսի մականուամբ, վասն զի Պազաքա քաղաքը Լսրգէոս լեռան ստորոտն է, որն որ փոքր Ղսիոյ մեծ լեռներէն մէկն է : Գազաթը շատ անգամ ձիւնով ծածկուած է, և որոնք որ հոն ելեր են՝ կ'ըսեն թէ պարզ օդուն տեսեր են Սև ծովը :

“Պազաքայի շրջակայքը անբեր ու մշակութեան ալ անյարմար է, որովհետև երկրին երեսը աւազուտ, իսկ քիչ մը խորը ժայռոտ ու ապառաժուտ է : քաղքէն քիչ մը հեռու ընդարձակ դաշտ մը կայ, որուն մէջ խել մը ասպարէզի տեղեր կան, բայց կրակով այրած ըլլալով՝ հրոյն ժայթմունքէն գետինը լեցուած է, այնպէս որ քաղքին բնակիչները կը ստիպուին երկար ճամբաներ ընելու իրենց հարկաւոր եղածը գնելու համար : Լսրբոր բոլոր Լապագովկիոյ մէջ անտառները սպառուած էին, Լսրգէոս լեռը անտառներով լեցուն էր, որն որ բընակչաց պիտոյիցը համեմատ կը բաշխէր : Երբ որ անոր սահմանակիցներուն դիմքը հրաբխին մօտ է : Պաղջուրեր ալ կան հողին տակ, բայց ոչ կրակ և ոչ ալ ջուր երկրին երեսը կը տեսնուին, դաշտերուն պատճառաւ : ասդիս անդին երկիրը ճախճախուտ է, ուսկից փշերները կրակ կը տեսնուի : որոնք որ աս բանս գիտեն՝ զգուշութիւն կ'ընեն անտառները կտրելու միջոցին, բայց շատին վտանգ կը հանդիպի այնպիսի տեղեր երթալէն, մանաւանդ հոն արածուող ոչխարներուն : վասն զի շատը այնպիսի խուռչներու մէջ կը կորսուին որոնց բերանը հազիւ կ'իմացուի ,” :

Լլաւդիանոս բանաստեղծը հոն տեղուանք ճամբորդութիւն ըրաւ : կը համարի որ Լսրգէոս Վրիստոսի Դ դաւուն հրաբխային լեռ կը կոչուէր : Լարճեալ խել մը հին ստակներու մէջ որ Լեւսարիոյ մերձակայքը գտնուած են՝ կը տեսնանք զԼսրգէոս որ չորս կողմէն բոցերով պատած է :

Լսս մեծատարած Լսրգէոս լեռը՝ դաշտին մէջի այնչափ ցրուեալ լեռներու՝ որոնք իրեն խարսխի տեղ կը ծառայեն, կեդրոնն է, որոնք հիւսիսային

արևելքէն ինչուան հարաւային արևմուտք, որ է ըսել Ղրգէոսէն ինչուան Վարաճա-Տաղ (որն որ Վրէկլիա լըճին մօտիկ է) 31 փարսախ երկայնութիւն ունին: Պ. Հէմիլթըն, առաջին աս լերան վրայ ելլողն է, բայց ինքն ալ Վլէրէք գեղին կողմէն ելաւ: 1848^{ին} օգոստոսի 15^{ին} Պ. Զիհալէֆ, երևելի ռուս ճանապարհորդը (զոր օրագրիս մէջ ուրիշ անգամ ալ յիշեցինք) Վլէրէքէն սկսեալ 7 ժամ տաժանելի ճամբորդութենէն վերջը, 3005 մեդր ելլալով կանկ առաւ:

Վախ խողոցներու մէջ սառը կը սկսի տեսնուիլ որոնք բարձր կոներու վրայ կ'ըլլան, բայց շատ առաջ չերթըցուիր դէպ'ի հրաբուխին հարաւային եզերքը: Հրաբուխին ներսը լեցուն է ահաւոր ժայռերով. ով որ ան ապառաժութիւն վրայ կեցած լերան գլխէն անոր ներսը նայի՝ չկրնար սոսկումը բռնել. ձեւը առանձին ձագառի կը նմանի, և աւելի զարմանալի է իր խորութեամբը քան թէ իր շրջապատովը. հարաւային կողմի հրաբուխին բարձրութիւնը հոնտեղի կոնոնի մը ոտքէն չափելով 3841 մեդր է. ասիկայ բարձրագոյն կէտերէն մէկն է որուն վրայ ելլելն ալ շատ դժուարին է. վասն զի ընդհանրապէս ժայռերը ուղղաձիգ են: Պ. Զիհալէֆ շատ աշխատեցաւ որ գոնէ ճանկուտելով կարենայ վրան ելլել, բայց չյաջողեցաւ. ժայռերը ամենեւին դուրս ելած կտոր մ'ալ չունին որուն վրայ մարդ կարենայ ոտքը հաստատել, և ոչ իսկ չուան անցընելու համար յարմար տեղ մը կայ որ մարդ կարենայ ինքզինքը վեր հանել: Բայց բարձր ժայռերէն մէկուն ոտքին քովէն կը տեսնուի գրեթէ 100 մեդր բարձրութեամբ ընդարձակ դաշտավայր մը. հարաւէն և հարաւային արևմուտքէն, և հիւսիսային արևելքէն զհորիզոնը պատած են Ղլահ-Տաղ և Պուլկա-Տաղ կոչուած լեռներուն գօտիները. հիւսիսի և հիւսիսային արևելեան կողմը քիչ մը աւելի դուրս ցցուած է, բարակ գօտիով մը բաժնուած հորիզոնական երկիր մը կը տես-

նուի որն որ Վըզըլ-Ղումաք կ'ըսուի: Կեսարիա քաղաքը սև պզտի կէտի մը պէս հազիւ կը տեսնուի անկից, լերանց գօտին զհորիզոնը հիւսիսային արևելքէն կը պատէ, որն որ Պոնտոսի և Հայաստանու արգելք մըն է որ Սև ծովը կը խափանէ, և Ստրաբոնի ըսածն ալ կը փճանայ որ կը հաստատէ թէ Ղրգէոսի ծայրէն Սիջերկրականն ալ և Սև ծովն ալ կը տեսնուի:

Եւ լերանց առաւօտի տեսարանը սքանչելի է. հոն մէկէն կ'երևնայ արշալոյսը, և ժայռերուն վրայ կը զարնէ իր նշոյլը հետզհետէ աճեցընելով: Եւ ահաւելի ապառաժները գիշերը հաստատուն ձիւնով մը ծածկուած կը մընան, բայց երբոր արևը գագաթին ձիւները կը հալեցընէ, սաստկութեամբ կը սկսին վազել:

ՀՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Աղեքսանդրի Պատմութեան ստատիկի մը յուսարանոյթիւնը:

Վախնեաց թարգմանած Աղեքսանդրի պատմութեան մէջ Հնդկաց վրայ շատ զարմանալի առասպելներ կը պատմուին: Եւ որոնք որչափ որ ալ անտեղի երևնան՝ բայց հաւանական կը թուի որ գոնէ ոմանց հիմը նոյն իսկ տեղացւոյ աւանդութիւններուն մէջն ըլլայ: Շատ հետաքրքրական բան մը կ'ըլլար թէ որ ինչպէս հին ազգաց ոմանցը՝ այսպէս ալ Հնդկաց առասպելացն ու արդի աւանդութեանցը հաւաքող մը ըլլար. գուցէ Ղըքսանդրի պատմութե յիշած հրաշալիքներուն արգարացուցումը նոյն իսկ տեղացւոյ պատմութեանցն ու մատենիցը մէջ կարենային գտնել: Եւ ասանուս հաստատութիւն մը տալու համար՝ այն հրաշալեաց կամ առասպելաց մէկուն լուսաբանութիւնը տանք, ժողովելով ինչ որ աշխարհագիրը, աւանդութիւնք ու յիշատակարանք նոյն նիւթին ակնարկութիւններ կ'ընեն:

Եսիկա է Արեգական և Լուսնի ծառերը,